

УДК 821.161.2:930.25:908(477.41-21)(092)Шевченко

Наталія Павлик

ТВІР Т. Г. ШЕВЧЕНКА «ЯК УМРУ, ТО ПОХОВАЙТЕ...»: ПЕРЕЯСЛАВСЬКІ ЗАПОВІТИ

DOI: 10.5281/zenodo.5091428

© Н. Павлик, 2021. СС BY 4.0

Мета роботи. Відслідкувати в наявних джерелах інформативну насиченість щодо написання Т. Шевченком твору «Як умру, то поховайте...», виявити проблематику виконання переяславських заповітів стосовно локації поховання, озвучених поетом у згаданому творі. **Завдання роботи.** Розкрити роль та вплив прижиттєвого оточення Т. Шевченка на його перепоховання, показати спрямованість поетичних рядків «Заповіту» на волевиявлення Кобзаря бути похованим на Переяславщині. **Актуалізація** питання виконання переяславського заповіту на сьогодні є нагальною з огляду на відзначення 160-ї річниці від дня перепоховання Т. Шевченка й наближення до встановлення істинності вчинених дій та перебігу подій відповідно артикульованих постулатів українського генія щодо посмертного поховання. Зазначимо, що питання виконання переяславських заповітів, озвучених Т. Шевченком у творі «Як умру, то поховайте...», не було предметом розгляду окремого дослідження. Використані **методи:** аналіз – під час спостереження за письмовими спогадами сучасників Т. Шевченка, версифікація – під час інтерпретації первісного автографа «Заповіту» та його збереження А. Й. Козачковським. **Новизна** роботи полягає в тому, що вперше зроблено спробу розкрити проблематику виконання переяславських заповітів Т. Г. Шевченка, озвучених ним у вірші «Як умру, то поховайте...», написаному 25 грудня 1845 р. в Переяславі, з'ясовано вплив прижиттєвого оточення поета на вирішення питання місця перепоховання митця в травні 1861 р. **Висновки.** Стосовно волевиявлення Т. Шевченка щодо поховання своєї особи, озвучених у творі «Як умру, то поховайте...», можна стверджувати: воно виконане частково – поховання здійснили в Україні, але змінили локацію, керуючись більше аргументами й уподобаннями Г. Честахівського, який місце погребіння обрав виходячи з побажання Т. Шевченка збудувати хату й доживати віку на правому березі Дніпра поблизу Канева. Можна з упевненістю стверджувати, що «Заповіт» Т. Шевченка переяславський не тільки тому, що написаний у Переяславі, а й тому, що в ньому чітко вказані локації Переяславщини. Мистецьку інтерпретацію Т. Шевченка місця його поховання близьке оточення поета не взяло до конкретного й чіткого виконання, виходило з обставин та суб'єктивного трактування слів поета. З вищенаведеної аргументації приходимо до висновку: коли б Т. Шевченко помер 1845 р., то він однозначно був би похованим на Переяславщині, десь поблизу В'юниці чи Андрушів.

Ключові слова: А. Й. Козачковський, заповіт, Переяслав, поховання, Т. Г. Шевченко.

Тарас Шевченко як символ українства буде духовною потребою нації в тяглоті історії ще багато поколінь, тому його ідейні заповіді є програмними в побудові як українського суспільства, так і державності. Осібно становить інтерес заповіт Т. Шевченка щодо його посмертного поховання, уславленого у творі «Як умру, то поховайте...» Дослідження й публікації, що опосередковано проливають світло на порушену проблему, обмежуються спогадами сучасників Кобзаря, зібраними у виданні «Спогади про Тараса Шевченка»¹. Інформативною із закординованої проблематики є стаття В. П. Мельник «Тарас Шевченко і Андрій Козачковський: життєвий діалог» у збірнику наукових статей III Всеукраїнських Шевченківських читань².

Твір «Як умру, то поховайте...» Т. Шевченко написав у покоях переяславського лікаря Андрія Йосиповича Козачковського. Нині це меморіальна кімната Музею Заповіту Т. Г. Шевченка: її називають «священною», адже там відбулась таємниця народження всесвітньо відомого твору українського генія.

Після написання «Заповіту» Т. Шевченко 7 місяців не написав жодного рядка, що свідчить про щире сповідальність, а не просто художнє оформлення думок та почуттів на момент загострення важкого психологічного стану.

Саме на Переяславщині восени 1845 р. Т. Шевченко написав 10 епохальних творів, і як творчий вінець Переяславської осені – світу явлено «Заповіт». Знаково, що народини такої поезії відбулись у велике свято: за старим стилем 25 грудня – Різдво Христове.

Цікаве припущення зробив кандидат медичних наук П. Коваленко: «У 1845 році, в Переяславі написано знаменитий “Заповіт”. Довідкова література пише, що цей вірш Тарас Григорович написав під впливом важкої хвороби і, незважаючи на молодість поета (31 рік), він був продиктований страхом смерті. Безперечно, такий логічний зв’язок між хворобою та заповідальним змістом вірша існує.

Саме через страх смерті, на фоні важкої виснажливої хвороби та великого емоційного навантаження, Т. Шевченко в цьому політичному зверненні до народу (“Заповіт”) висловлював свою принципову позицію...

Отже, на основі цього вельми драматичного факту, пов’язаного з обставинами створення “Заповіту”, можна дійти висновку, що хвороба Т. Шевченка у 1845 р. була надзвичайно важкою, якщо тридцятидворічному поетові довелося думати про смерть і писати прощальний заповіт.

Проте під “Заповітом” стоїть трохи пізніша дата, – не жовтень, час хвороби, а грудень 1845 р. Чим пояснюють таку невелику розбіжність? Можливо, вірш також було написано у жовтні, а в кінці року зроблено його остаточну редакцію й поставлено дату: “25 грудня”. Могло бути загострення хвороби в грудні. Тоді все збігається»³.

Існує також думка, що Т. Шевченко написав «Заповіт» не в Переяславі. Можна припустити, що перші 8 рядків Кобзар створив на світанку 25 грудня 1845 р. в розпал хвороби, а інші 16 рядків доопрацьовував пізніше. Коли уважно придивитися, то помітно, що в перших 8 рядках поет робить заповіт щодо своєї особи, а далі – майбутнім поколінням. Отже, твір неначе різко розділений побажаннями митця, що наводить на думку про осмислення, глибокі роздуми, перш ніж озвучити не щось своє настроєве, а значуще для майбутнього.

Поет чітко вказує на локації Переяславщини: «поховайте мене на могилі»⁴ (працюючи в Археографічній комісії, він бачив та описував Трибратню, Виблу,

¹ Спогади про Тараса Шевченка / Укладання й примітки В. С. Бородіна, М. М. Павлюка, О. В. Борожня; передмова В. Л. Смілянської. Київ: Дніпро, 1982. 547 с.

² Мельник В. П. Тарас Шевченко і Андрій Козачковський: життєвий діалог. III Всеукраїнські Шевченківські читання: збір. наук. статей (м. Переяслав-Хмельницький, 25 листоп. 2008 р.). Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав», 2011. С. 97–105.

³ Коваленко П. П. Серце моє трудне, що в тебе болить?.. (Захворювання і смерть Т. Г. Шевченка з погляду сучасної медицини). Чернівці: Молодий буковинець, 2000. С. 31.

⁴ Шевченко Т. Кобзар. Київ: Радянська школа, 1987. С. 284.

Богданову могили. Очевидно, на одній із них і хотів бути похованим); «Щоб лани широкополі, // і Дніпро і кручі // було видно»⁵ (якраз їх і видно з Андрушів, про які він писав «Й раю кращого на тім світі не буде, як ті Андруші»⁶); «було чути, // як реве ревучий»⁷ (там – біля В'юниць і було урочище, що мало народну назву Ревуче. Етнограф В. П. Мельник (06.08.1951 р. н.) оприлюднила розповідь старожитньої бабусі із с. В'юнища, яка розповідала, що в шевченківські часи в Дніпро весною тала вода прибувала так, що стояло ревище, яке було чути аж у Григорівці). Окрім цього, у записах Д. Яворницького є згадка про дніпровський поріг Ревучий, про який Т. Шевченко однозначно чув від жителів Наддніпрянщини. Такі орієнтири наводять на думку, що на 1845 рік поет бажав бути похованим «серед степу широкого», де «лани широкополі» – тобто на лівому, на середину XIX ст. степовому березі Дніпра на Переяславщині.

Задумаймося, до кого були звернені слова Т. Шевченка «Як умру, то поховайте...», який, відчувачи передсмертні хвилини, турбувався про елементарне поховання. Вони, безперечно, адресовані надійному й вірному другові А. Козачковському та його оточенню. Рідня поета була далеко, та й досить убога, щоб організувати перевезення та похорон. Т. Шевченко усвідомлював, що першим написаний вірш побачить А. Козачковський, у садибі якого він пережив жахливі хвилини передсмертних відчуттів. На засланні в Орській кріпості в 1847 р. Кобзар пише поему «Сон», де є ностальгійні візії про милий серцю Переяславський край: «3 Переяслава старого, // З Виблої могили» бачить «Гори... високії, // Не так і високії, // Як хороші, хорошії, // Блакитнії здалека»⁸. А з тих гір «Собор Мазепи сяє, біліє, // Батька Богдана могила мріє, // Київським шляхом верби похилі // Трибратні давні могили вкрили. // З Трубайлом Альта меж осокою // Зійшла, з'єдналась, мов брат з сестрою»⁹.

Автограф у рукописній збірці «Три літа» Т. Шевченком датовано: «25 декабря 1845, в Переяслові», що і є беззаперечним аргументом переяславського походження вірша «Як умру, то поховайте...»

Існує чотири джерела тексту цього вірша, чистові автографи яких зберігаються у відділі рукописів Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України:

- неповний чистовий автограф (рядки 1–15), відокремлений від невідомої збірки середини 40-их рр. XIX ст.;
- чистовий автограф на окремому аркуші;
- чистовий автограф у рукописній збірці «Три літа»;
- список І. М. Лазаревського кінця 1850-их рр. з виправленнями Шевченка.

А от первісний авторський рукопис твору «Як умру, то поховайте...», написаний Т. Шевченком у Переяславі 25 грудня 1845 р., невідомий.

Підсумуємо, чи виконані ті заповіти Т. Шевченка, які озвучені ним у творі «Як умру, то поховайте...»?

Один заповіт чітко виконаний – як і просив поет, його поховали «на Вкраїні милій». Але постає питання з локацією – поховання здійснили на Чернечій горі в Каневі, а Т. Шевченко просив «на могилі», і на увазі він мав конкретно одну із тих, яка, можливо, візуалізувалась при переїзді із В'юниць до А. Козачковського в Переяслав 1845 р. у розпал хвороби. Коли постало питання, де перепоховати прах Т. Шевченка, Г. Честахівський взяв на себе відповідальність, запевняючи, що від самого поета чув побажання бути похованим на кручах Дніпрових, тобто місцині, яку вибрав поет для облаштування свого житла: «Яби я не почув із Тарасових уст при його житні слова, що “тихе пристанище і спокій найдеш коло Канева”, то Батько Тарас сміло запанував би в Києві з панами, бо ні одної душі живої не було, котра б не потягла з усе сили на панську сторону. Дуже добре

⁵ Шевченко Т. Кобзар. С. 284.

⁶ Шевченко Т. Г. Твори в трьох томах. Київ: Державне видавництво художньої літератури, 1955. Т. 3: Драматичні твори. Журнал. Вибрані листи. С. 394.

⁷ Шевченко Т. Кобзар. С. 284.

⁸ Там само. С. 327.

⁹ Там само. С. 330.

зробив я, що поїхав з Батьком Тарасом, а то прийшлося би весь вік жалкувати до одури»¹⁰.

«Честаховский свято исполнил возложенную на него миссию. Он настоял, между прочим, чтобы тело поэта было похоронено на Чернечей горе, а не в Каневе», – згадував О. Лазаревський¹¹.

Треба визнати, що поховання на Канівських кручах – то в більшій мірі воля Г. Честахівського, аніж самого Т. Шевченка, що підтверджує у своїх спогадах О. Лазаревський: «Мы хорошо помним, что Честаховский “при последних минутах жизни поэта” не находился, да если бы и находился, то у него, ввиду предсмертных страданий Тараса Григорьевича, не хватило бы духу спрашивать умирающего о месте похорон. Хорошо так же знаем, что никакого завещания, ни письменного, ни словесного, Тарас Григорьевич о месте своего погребения не оставлял, а мысль его друзей о погребении тела умершего около Канева (где поэт собирался строить себе “хату”) основана была лишь на поэтическом завещании.

Вот это-то завещание страстно желая исполнить, Г. Н. Честаховский и говорил о предсмертной будто бы воле поэта...»¹².

Розглядали питання можливого місця перепоховання Т. Шевченка і в Києві: спершу на цвинтарі Видубицького монастиря або Аскольдовій могилі. Троюрідний брат поета Варфоломій Шевченко та родичі покійного наполягали, що поховання має бути на Щекавицькому кладовищі, де вже було придбано ділянку за 15 крб., викопали яму й виготовили дубовий хрест. Висловлював побажання поховати свого друга й В. В. Тарновський (молодший) у Качанівці на Чернігівщині, де поет знаходив спочинок у творчій атмосфері освіченого товариства в 1845 та 1859 рр.

«В одном особенно живописном месте, на выступающей к пруду площадке, среди плоскогорья, он стал восторгаться видом и воскликнул: “Як умру, то тут похороните мене”. Этим словам, конечно, нельзя придавать серьезного значения: они были произнесены под впечатлением окружающей его чудесной природы»¹³. В. В. Тарновський розцінив висловлювання поета як мимовільний емоційний прояв, а не як прагматичне, усвідомлене розпорядження – заповіт.

Вірш «Як умру, то похороните...» уперше опубліковано за життя Т. Шевченка під назвою «Думка» у збірці «Новые стихотворения Пушкина и Шевченки» (Лейпциг, 1859); під редакційною назвою «Заповіт» (1–8 рядки) – у книзі «Кобзарь Тараса Шевченка», виданий коштом Д. Ю. Кожанчикова 1867 р.

Першодрук повного тексту здійснено у львівському журналі «Мета» (№ 4, 1863 р.) під назвою «Завіщаніє». Досить довільні й претензійні редакторські трактування, адже заповіт, це правовий документ, зроблений у встановленій законом формі розпорядження дієздатного громадянина (заповідача) на випадок смерті про належне йому майно. А у творі «Як умру, то похороните...» висловлювалося прохання про місце поховання та заклик у формі дієслів наказового способу – «вставайте», «кайдани порвіте», «волю окропіте». Із цього напрошується висновок, що доцільнішим було б назвати твір «Заклик», що домінантою закладено в смисл і мету поетового волевиявлення. Редакторська назва «Думка» була якраз найбільш підходящою, адже відображала конгруентність автора – що думав, те й озвучив. Назва «Заповіт» відобразила більш широке значення цього слова, тобто звернення-прохання, заповідь майбутнім поколінням до визволення.

А от пряму Шевченкову вказівку місця поховання – лівобережна Україна, а конкретно – Переяславщина, поблизу якої в ХІХ ст. нараховувались десятки могил, на одній із яких поет бажав бути похованим, ніколи не розглядали. У документальному відеофільмі «Стежками Тараса Шевченка» С. Вовкодава та К. На-

¹⁰ Спогади про Тараса Шевченка. С. 448.

¹¹ Там само. С. 443.

¹² Там само. С. 436–437.

¹³ Там само. С. 125–126.

гайко показано зняту з висоти пташиного польоту сучасну панораму, де видно Богданову та Трибратню могили, які, безперечно, попали в поле зору Т. Шевченка. Таку візуалізацію, тільки в іншому ракурсі, вірогідно словесно й відтворив поет у творі «Як умру, то поховайте...»

Ликера Полусмак у спогадах, записаних К. Широцьким 1910 р., взагалі не сприйняла місця поховання свого колишнього нареченого: «Міні дивно то, що він в Каневі ліг. Чом він не написав – де вродився, щоб в Кирилівці поховали»¹⁴.

А. Й. Козачковський – перший, хто мав побачити первісний текст вірша, адже був поряд у дні хвороби поета, коли той написав твір. Немає даних, чи був А. Й. Козачковський присутній на похороні та на перепохованні, щоб ініціювати виконання прямого побажання Т. Шевченка. Відомо, що на перепохованні були двоє переяславських студентів, один із них – М. Малашенко – написав 14 березня 1861 р. вірш «На вічну пам'ять Тараса Шевченка», який прочитав 7 травня 1861 р. у Києві при перевезенні тіла Кобзаря. Твір переяславського поета-аматора було надруковано в газеті «Киевский телеграф» 23 березня 1861 р.

У своїх спогадах А. Козачковський зазначив, що Шевченко «писав, ніби граючись», та чомусь не лишив згадки про написання Т. Шевченком твору «Як умру, то поховайте...», який за логікою подій мав побачити й прочитати найпершим. Очевидно, Андрій Йосипович остерігався втручання й прямого озвучення фактів написання «Заповіту» у своїй господі опальним поетом, маючи по тому, як там перебував Т. Шевченко, клопоти й достеменно знаючи реакційні дії царського уряду щодо поетичного спротиву Кобзаря. Шеф жандармів і начальник III відділу граф Олексій Орлов, переглядаючи рукописну збірку «Три літа», яка стала головною підставою звинувачення поета й заслання на десять років, із люттю перекреслив текст «Заповіту», кваліфікувавши цей твір (та й деякі інші), висловлюючись мовою оригіналу, «в высшей степени дерзкого и возмутительного содержания»¹⁵.

В. В. Тарновський лишив згадку по те, яку реакцію в суспільстві викликав арешт Т. Шевченка: «Впоследствии, когда его арестовали, то все его знавшие, а особенно же те, у которых он проживал, были напуганы и ожидали обыска»¹⁶. А. Й. Козачковський був одним із тих, чії життєві шляхи перетинались із поетовими, та ще й у його господі був написаний антикріпосницький твір, офіційне ставлення до якого видно із висловлювання графа О. Орлова. Ускладнили поведінку та вплинули на рішення переяславського лікаря дистанціюватися й ідейні розходження із Т. Шевченком. Зі спогадів А. Й. Козачковського проглядаються непрості їхні стосунки в останній приїзд Т. Шевченка до свого друга (у 1859 р.): «Скоро после отъезда в Петербург он прислал мне “Кобзаря”. На письмо моё к нему в Петербург он не ответил, и меня тяготила мысль, что, может быть, взгляды мои на ожидаемую крестьянскую реформу не согласовались с его взглядами, но друг его, М. М. Лазаревский, бывший у меня после его смерти, заверил меня, что это не имело никакого влияния на то глубокое чувство привязанности ко мне, которое он сохранил до самой смерти»¹⁷. Очевидно М. Лазаревський хотів згладити гострі кути загалом дружніх стосунків Т. Шевченка й А. Козачковського, який (пам'ятаймо, бо це пам'ятав безперечно й поет) врятував життя другові. Т. Шевченко на вівтар боротьби поклав життя, щоб відбулось визволення з кріпаччини українських селян, із яких він походив і яких захищав даною йому могутністю слова. Він не дожив шість днів до оголошення про підписання маніфесту реформи 1861 р., але навіть в останні години свого життя, будучи важкохворим, у далекому Петербурзі перепитував, чи вже підписаний царем маніфест. Свого часу Кобзар надіявся на рішучість і дієвість А. Козачковського, який мав вплив на законодавче рішення цього питання, але не виступив радикально. При-

¹⁴ Спогади про Тараса Шевченка. С. 380.

¹⁵ Там само. С. 286.

¹⁶ Там само. С. 124.

¹⁷ Там само. С. 85.

чиною тому могли бути особисті життєві обставини: на зарплату лікаря не підіймеш чотирьох дітей, а підтримкою було те, що він мав у власності 150 десятин землі та 32 ревізькі душі.

Поет не висловив прямо свого розчарування й невдоволення, але стурбованість самого А. Козачковського говорить про те, що він знав причину Шевченкової відстороненості після їхньої розмови 1859 року. Переяславський лікар і дворянин про це згадував так: «Зашла речь об ожидаемой тогда воле. В то время у нас уже совершилось по требованию правительства обсуждение об улучшении быта крестьян, в котором я принимал письменно деятельное участие. Не стесняясь его симпатиями, я откровенно высказывал свой взгляд на ожидаемую реформу, указывая на некоторые, по моему мнению, практические неудобства и затруднения.

Грустное впечатление производил на него взгляд мой»¹⁸.

Первісний, невідомий автограф твору «Як умру, то поховайте...», очевидно, той, що написаний у садибі А. Козачковського в Переяславі 25 грудня 1845 р. В. П. Мельник зазначає: «Родина Козачковських довгий час зберігала в родинному архіві матеріали Т. Г. Шевченка. Це були листи Т. Шевченка з неволі, колекція малярських творів, можливо інші документи, які до нас не дійшли. Після революції, коли почалися репресії, велику частину родинного архіву Йосип Андрійович (син лікаря А. Козачковського) спалив, а частину якимось чином, як пише у спогадах А. Й. Козачковський (онук), передав до Петербургу»¹⁹. Міг бути спаленим і первісний автограф «Заповіту», що лежав серед «інших документів». А що, коли серед переданих у Петербург паперів був також первісний автограф вірша «Як умру, то поховайте...», і потрапив він до рук людини, шовіністично налаштованої й упередженої щодо національно-визвольних закликів українського поета? На таку думку наводить інформація, подана В. П. Мельник у вже згаданій статті щодо малярських робіт Т. Шевченка, які, як зазначав академік О. Новицький, до 1894 р. зберігалися в А. Козачковського в Переяславі. А відповідно до 1894 р. з ними були й «інші документи», серед яких міг бути й «Заповіт».

Цікавим видається те, що у своїх спогадах 1875 р. А. Й. Козачковський досить детально пригадує, що в Петербурзі протягом семи місяців Т. Шевченко часто відвідував його й приносив майже кожного разу щось нове із своїх творів. «Произведения его должны были подвергаться моей корректуре в видах очищения их от напльва уродовавших родную ему заднепровскую речь полонизмов»²⁰. Більше того, А. Й. Козачковський детально описує історію трьох творів Кобзаря: повість у віршах «Слепая», про яку він запитував у Шевченка 1845 р., мелодраму «Невеста», про яку Шевченко повідомив того ж року, що в нього її немає, та поему «Иоанн Гус». Згадує він навіть про нереалізовані задуми Т. Шевченка 1845 року: «Из тогдашних предположений его помню два неосуществившиеся: перове – большая картина “Видение Иезекииля в пустыне, полной сухих костей” и 2-е – путешествие по Днепру (с обозрением окрестностей его)»²¹. Детально описав А. Й. Козачковський і вечір 19 серпня 1845 р. у своїй господі, де Шевченко натхненно читав власні твори.

Про «Заповіт» А. Й. Козачковський згадує побіжно, коли розповідає про перебування поета в нього в гостя у 1859 р.: «После обеда оправившись в Козинцы, в 2 верстах от Днепра. Нетерпение скорее увидеть “Днипро широкополий, і гори, і кручі” заставило его, не дожидаясь запряжки лошадей, отправиться пешком»²². Цитує рядок із «Заповіту» однозначно, але питання в тому, що так довільно змінити текст відповідальний А. Козачковський не міг. Він був людиною освіче-

¹⁸ Спогади про Тараса Шевченка. С. 84.

¹⁹ Мельник В. П. Тарас Шевченко і Андрій Козачковський: життєвий діалог. С. 97–105.

²⁰ Спогади про Тараса Шевченка. С. 81.

²¹ Там само. С. 82.

²² Там само. С. 84.

ною, сам писав вірші, детально аналізував мистецькі твори Т. Шевченка. Як бачимо, Т. Шевченко навіть довіряв йому стилістичну коректуру своїх творів. Спогади написані російською мовою, а при цитуванні рядка із «Заповіту» респондент переходить на мову оригіналу твору. Припустимо, що А. Козачковський на час написання спогадів у 1875 р. мав у себе первісний автограф «Заповіту» і цитував рядок із нього, тоді чому він не повернув оригінал Т. Шевченку 1859 р. під час останнього приїзду митця? А можливо, цей рядок таким і був в оригіналі, адже Т. Шевченко в наступних чистових автографах робив правки в 7, 16, 20 рядках цього твору.

А. Козачковський про перебування в нього Шевченка 1859 р. зазначив: «Я напаминил Шевченку несколько коротких его произведений, забытых им, он записал их. Вообще из разговора оказалось, что из написанных до 46 года его произведений многие потеряны безвозвратно»²³. Коли б у А. Козачковського був первісний рукопис «Заповіту», він повернув би його автору. Якщо ж «Заповіт» начитувався з пам'яті й серед тих декількох коротких творів, тоді він може бути наступним чистовим автографом рукопису Т. Шевченка.

Після революції 1917 р. родину Козачковських було репресовано й вислано до Середньої Азії – подалі з України, як і Т. Шевченка свого часу.

Дискутується питання дефініції «могила». Під час перекладу вірша на російську мову О. Твардовський лексему «могила» інтерпретував у прямому її значенні – яма, куди опускають прах покійника. Така прямолінійність свідчить або про спрощене розуміння твору, або про звичайну профанацію. Т. Шевченко був обізнаний з історичним фактажем: могили – то кургани, які з давнини насипали над похованнями. У своїх художніх творах поет багато разів описував козацькі могили, що й вихопилося в «Заповіті» як особистісне бажання бути невіддільним тієї героїки. Так і сталося – поховали його поряд із могилами славних українських гетьманів. «Цей монастирок пам'ятний тим, що в єму на Тарасовій горі поховані три козачі гетьмани – Іван Підкова, Кішка і Шах. Максимович розказував оце і показував шлях, де везли убитого Івана Підкову; по тому шляхові везли й Тараса до його тихого дому»²⁴. А ще з позицій психології творчості можна вловити підсвідоме бажання Т. Шевченка залишатися одним, тобто першим і єдиним. Така імпліцитна реалізація усвідомлення своєї геніальності, символізація образу поета-народолюбця експліцитно інтерполювалася в «Подражанні 11 псалму»: «Воскресну я!... // Воскресну нині! Ради їх, // Людей закованих моїх, // Убогих, нищих... Возвеличу // Малих отих рабів німих! // Я на сторожі коло їх // Поставлю слово»²⁵.

У Переяславі встановлений пам'ятний знак – скульптура В. Шишова на честь написання Т. Шевченком «Заповіту». Це єдиний пам'ятник у світі, біля підніжжя якого на гранітній стелі повністю вигравіровано авторський рукопис вірша «Як умру, то поховайте...» Цим опосередковано підтверджено переяславське походження «Заповіту» й підтверджено душевну прив'язаність українського генія до древньої Переяславської землі, де він на 1845 рік бажав мати вічний спочинок.

Увівши в науковий обіг інформацію про з'ясовані обставини заповіту Т. Шевченка щодо поховання своєї особи й часткову невідповідність виконання його волевиявленню, задаємо на перспективу майбутнього дослідження нез'ясовані моменти щодо первісного автографа вірша «Як умру, то поховайте...» Також можна констатувати, що переяславські заповіти Т. Шевченка ідейного спрямування ще чекають свого дослідження.

²³ Спогади про Тараса Шевченка. С. 84.

²⁴ Там само. С. 450.

²⁵ Шевченко Т. Кобзар. С. 502.

References

Kovalenko, P. (2000). Sertse moie trudne, shcho v tebe bolyt?.. (Zakhvoriuvannia i smert T. H. Shevchenka z pohliadu suchasnoi medytsyny) [My heart is hard, what hurts you?.. (Illness and death of Taras Shevchenko in terms of modern medicine)]. Chernivtsi, Ukraina.

Melnyk, V. (2011). Taras Shevchenko i Andrii Kozachkovskiy: zhyttievyi dialoh [Taras Shevchenko and Andriy Kozachkovskiy: life dialogue]. *III Vseukrainski Shevchenkivski chytannia: zbir. nauk. Statei – III All-Ukrainian Shevchenko readings: collection of scientific articles*. Pereiaslav-Khmelnyskiy, Ukraina.

Spohady pro Tarasa Shevchenka (2010) / Ukladannia y pryमितky V. S. Borodina, M. M. Pavliuka, O. V. Boronia; peredmov a V. L. Smilianskoi [Memories of Taras Shevchenko]. Kyiv, Ukraina.

Павлик Наталія Миколаївна – старший науковий співробітник Музею Заповіді Т. Г. Шевченка Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» (вул. Т. Шевченка, 8, м. Переяслав, Київська обл., 08400, Україна).

Pavlyk Nataliia M. – senior researcher of the Taras Shevchenko's Testament Museum of the National Historical and Ethnographic Reserve "Pereyaslav" (8 Shevchenka Street, Pereyaslav, Kyiv region, 08400, Ukraine).

E-mail: pavliknatasha@ukr.net

T. G. SHEVCHENKO'S WORK "WHEN I DIE, BURY ME...": PEREYASLAV WILLS

The purpose of article is to trace in the available sources informational violence concerning writing of T. Shevchenko's poem "When I die, bury..." and to reveal problems of execution of Pereyaslav wills regarding the location of the burial, voiced by the poet in the mentioned work. Tasks of the work are to reveal the role and influence of T. Shevchenko's life surroundings at his reburial, to highlight the orientation of the poetic lines of the "Testament" to the will of Kobzar to be buried in Pereyaslav region. The issue of fulfillment of the Pereyaslav testament is urgent today in view of the celebration of the 160th anniversary of the reburial of Taras Shevchenko and the approach to establishing the truth of the actions and the course of events according to articulated postulates of Ukrainian genius on posthumous burial. It should be noted that the issue of fulfillment of the Pereyaslav wills, expressed by T. Shevchenko in the work "When I die, bury...", was not the subject of a separate study. In the article were used different methods, such as analysis – during the observation of written memoirs of T. Shevchenko's contemporaries, versification – in the interpretation of the original autograph of the "Testament" and its preservation by A. Y. Kozachkovsky. The novelty of the study lies in that for the first time was made an attempt to reveal the problems of fulfilling Taras Shevchenko's Pereyaslav wills, expressed by him in the poem "When I die, bury...", written on December 25, 1845 in Pereyaslav. The influence of the poet's life environment on the decision of the place of the artist's reburial in May 1861 was also clarified. Conclusions. Regarding to T. Shevchenko's expression of will regarding the burial of his person, expressed in the work "When I die, bury..." it can be said: it was partially performed – the burial was carried out in Ukraine, but location was changed, guided more by arguments and preferences of G. Chestakhivsky, who had chosen the burial place based on T. Shevchenko's wish to build a house and live to old age on the right bank of the Dnieper near Kaniv. It is safe to say that T. Shevchenko's "Testament" is Pereyaslav not only because it was written in Pereyaslav, but also because it clearly indicates the locations of Pereyaslav region. The poet's surroundings did not take T. Shevchenko's artistic interpretation of the place of his burial to concrete and clear performance based on the circumstances and subjective interpretation of the poet's words. From the above argument we come to the conclusion that if T. Shevchenko had died in 1845, he would

definitely have been buried in the Pereyaslav region, somewhere near Vyunishche or Andrushy.

Key words: A. J. Kozachkovsky, will, grave, Pereyaslav, burial, T. G. Shevchenko.

Дата подання: 12 червня 2021 р.

Дата затвердження до друку: 20 червня 2021 р.

Цитування за ДСТУ 8302:2015

Павлик, Н. Твір Т. Г. Шевченка «Як умру, то поховайте...»: переяславські заповіти. *Сіверянський літопис*. 2021. № 3. С. 11–19. DOI: 10.5281/zenodo.5091428.

Цитування за стандартом APA

Pavlyk, N. Tvir T. H. Shevchenka «Iak umru, to pokhovaite...»: pereiaslavski zapovity [T. G. Shevchenko's composition "When I die, bury me...": Pereyaslav Wills]. *Siverianskyi litopys – Siverian chronicle*, 3, P. 11–19. DOI: 10.5281/zenodo.5091428.

